

Lasteteatri laulud

LAURI SOMMER

kirjanik, muusik

Mu ees laual on kolm kassetti: “Kõik mu ymber lauluks muutub” (1991), “Habras sild” (1992) ja “Võikõllane” (1999). Hiljem leidsin veel yhe, nimega “Lauluaed” (1994). Kõik on suurest kuulamisest kulunud ning vilistavad. Nad on klassika, mis tuleks digitaliseerida ja valikuna uuesti välja anda. “Võikõllase” *master* on Jaan Tamme käes, kuid esimene olla kaotsis. Ehk leidub. Igatahes peitub neis värvikas tykk eesti folgi ajalugu.

Minu huvi folgi vastu algaski sealt ja tollal poleks paremat sissejuhatust olla saanudki. Vanad gurud tõmbasid hinge. Johansonide mitteametlikud kassetid ringlesid ja niitsid, kuid neil tuli väsinum periood, kus uusi lugusid asendasid sõnaimprod, raadiosämplid ja paroodiad. Urbid jätkasid otsinguid Läänes. Tallinnas mängis Sven Kuntu oma laule tihti yksi ja Eriti Kurva Muusika Ansambel alles alustas. Suurelt rahvalaulukogumiselt tulnud Marko Matvere polnud Väikeste Lõõtspillide Yhingule veel täistuupe peale löönud. 1992. aastal olid nad ETVs nime all Kolm Lõõtsa veel yсна vagurad. Ka Jaan Tätte kuulsus oli ootel. Sellises seisus oligi Tartu yhes Viljandi Kultuurikolledžis 1991 loodud rahvamuusika osakonnaga (Alle-aa, Untsakad, Kadi ja Ilona (Hõbejõude) jt) teine Eesti akustilise muusika taassynni keskus. Üheksakümnendate algul tegutses seal teenimatult vähe tuntud Normaalse Seltskond, kelle juht kitarrist ja laulja Vaido Petser on praegu klassikalise kitarrist õpetaja. Tollane *sound* oli imelik segu, omamoodi vanamuusikaline punk, viiul ja veel midagi. Nende kassetti “Kurat, põrgu ja kiilakas naine” (1994) lood on netis yleval. Nad ei alustanud vaakumis. Eesti 90ndate autorilaulu pioneeri Jääääre omanimeline debyytkassett ilmus 1991, mõjudes värske ja hingelisena. Ning nende liider Inboil/Andrus Rootsmäe tegi lavastusi (ja muudest olulistest folgikujudest veel vend Ants Johanson muusikalisi kujundusi) asutuses, millest ma rääkida proovin.

Loitsiva jõuga
Anne Maasik.

FOTO LAURI KULPSOO /
SCANPIX

Et Tartu Lasteteater (1989–2000) kujunes Vanemuise juures tegutsenud ja alternatiivseid õppeviise kasutanud Jaan Toominga ja Ylo Vilimaa juhitud stuudio (1985–1989, tuntud kui “Toominga stuudio”, lähemalt vt TMK 2005, nr 12) liikmetest, siis on neis midagi ka õpetaja (ning tema õpetaja Uku Masingu) kogemusest ja vaimsusest. Avar folkloorne horisont, ugrikkus, rahvamuusika julge tõlgendamine, oma mõtlemine ja religioossus. Mis kõige

olulisem – need laulud olid tehtud hoo ja vaimustusega. Aare Laak meenutab muusika tekkimist: “Vist oli nii (see on nüüd minu mälu ja nägemus ja arusaam), et kõik sai alguse stuudiotööst. Lasteteatrile eelnes ju neli aastat stuudiotööd! Ja seda olemist- elamist viiel päeval nädalas kl 16–22 teatris saatsid päeva lõpus toimunud meditatiivsed ringis istumised, kus räägiti lugusid ja püüti neid samas helide, laulu, muusika ja ehk ka muude vahenditega elustada. Seal

olid siis eestvedajateks Mari Murdvee, Anne Maasik (kes oli algselt lavakõne ja üldse igasuguse hääletegemise õpetaja) ja Anne Türrpu. Vaikselt lisandusid igasugused instrumendid alates kelladest, trummidest kuni Heikki-Reinu (Veromann) flöötideni ning lõpuks kitarrideni. Eks stuudio töö ja nende õhtuste istumiste ajal olid ka omad rännakud, rituaalid ja palved. Aga see kõik käis (kui Masingu sõnu kasutada) “balansseerides *usulise ja armastuslaulu õhulisel vahepiiril*” (e-mail 22. jaanuar 2007). Türrpu moodustas trupi enam-vähem samaalistest inimestest, kel oli tekkinud tunnetuslik side. Lasteteatri töömeetodid olid paljuski intuiitiivsed ja otsingulised, nende näitlejaskond edust hoolimatum ja distsiplineerimatum kui riigiteatrite näitlejad. Algul toimis see alternatiivsus väga hästi. Hulk lavastusi syndis intensiivse põlemisega. Yleijõe teatris käisid need, kes otsisid omapärast ja sisulist. Nime poolest oli pakutav suunatud lastele, et kasvatada massikultuurile allumatut, boreaalse tunnetusega põlvkonda, pakkuda äranunnamata ja helget kogemust. Kuid samavõrra mõjutas Lasteteatri vaimsus neid, kelle ilmapilt kujunes 1990ndatel. Ja seda just muusika kaudu. Kodufolgi kogemusega inimestele on nende siiras amatöörlikkus ja põlveotsaseaded just voores. Ja lindistusi kuulsid/kuulevad need, kes Lasteteatrisse sattuda ei pruukinudki.

Teatriteo juurde kuulus reisimine; käidi kirikutes, muinsuskaitsepäevadel, vanadekodudes ja lasteaedades. Jõuti ka Udmurtiasse ja Marimaale, kus otsesimaks suhtlemisvahendiks olid eesti rahvalaulud. Kunagine koduleht ytleb, et “repertuaaris domineeris teatri algusaegadel väikerahvaste folkloor ning tegijate eesmärk oli otsida ja näidata nüüdisajaks kadunud terviklikku maailmatunnetust. Nii valmisid lavastused väikerahvaste, sh lapi, udmurdi, juudi, tšuktši, iiri, indiaani ja paljude teiste folkloorist. Iseloomulik oli ka nende rahvaste muusika kasutamine lavastustes. Nappide vahendite abil esitati sisemiselt sügavalt läbi tunnetatud luule- ja laulukavasid. Autoritest kasutati näiteks Tagore, W. B. Yeatsi, Uku Masingu ja paljude teiste tekste” (<http://haldjas.folklore.ee/teater/tule.htm>). Äratuntavaks märkiks kujunes muusika, milles kohutusid hoog ja siirus, sisim usklikkus, minevikuigatsus, muu ilma kõlad ja vanemate rahvaviiside (seto leelo, regilaul) impulsid,

enda lovesse laulmine ja näitleja suutmise teksti mõtestada. Triin Tael (SL 8. X 1999) märkis teatri kümnenda juubelikontserdi puhul tabavalt, et “lasteteatrit võiks vabalt nimetada lauluteatriks”. Trupp oli sissepoole pööratud ja oma kultuurikogemust loov ning meenutas religioosset, yhst tõetunnet, rituaale ja saladust jagavat sekki. Selles oli nende vägi, kuid nagu radikaalsete kommuunide puhul ikka, ei jäänud probleemid tulemata.

Aastatel 1993–1994 oli vaimne kriis ning mõned olulised näitlejad/muusikud lahkusid. Edasi hakkasid kummitama majanduslikud probleemid ja lastele mängiva teatri puhul absurdne enesetõestamisnõue. Sellest tulenevad pinged, koosluse kurnatus ja dialoogid nyrimeelsete kultuuriametnikega viisid teatri nukra hääbumiseni.

Nyyd inimestest. Tegelikult oli seal ka vanemaid tegijaid. Varem oli alanud Anne Maasiku ja Heikki-Rein Veromanni laulutee, milles monotoonne ja minoorne loitsimine sel perioodil kyll enam palju ei muutunud. Ise olen kuulnud laulukavu tyrgi luulest, Alveri, Masingu ja Enno tekstidele ning palu LP-l “Ja tuulelaeval valgusest on aerud” (1990), kassette “Minekulaulud” (Lasteteater 1995) ja “Laulud Ernst Enno ja Uku Masingu sõnadele” (2005). Nende looming on laialdasem ning vääriks pikemat käsitlust.

Maasik on mõtlik, sõnatundlik ja syvenenud esitaja, meie alternatiivse folgi ikoon. Oma õpetajateks nimetab ta Jaan Toomingat, kes on loonud ka mõne ta laulu viisid, ja vanamuusikapioneerid Tõnu Seppa. Vähesed laulikud on läinud luulele nii lähedale, elanud ja kandnud tekstide tundetooni. Ta on öelnud, et “luuletuses eneses on peidus laul ja õnnelikul hetkel ta ilmutab ennast”. Maasiku muusikaline amplituud pole lai. Oma tumeda alidihääle ja monotoonsete, vähese liikuvusega meloodiatega on ta heas mõttes primitiivne, rikkumatu looja. Vahel tundub ta erinevatele sõnadele laulvat mingit yhte ja sama leelutava ehk keskaegse algupäraga algiivsi variatsioone, mis on sugestiivne ja pikaldase nukrameelse eestilikkuse loomulik helivaste, mille põlistas muidugi “Rändaja õhtulaul” filmist “Nipernaadi” (1983). Selline vankumatult kõrgluulega tegelev laulikutyyp on popkultuuri pealetungit tõttu tänaseks praktiliselt

kadunud. Maasik ja Heikki-Rein Veromann, keda viimastel aastatel kuuleb nii kahekesi (nime all Eesti Rahva Luule- ja Muinasjutukoda) kui ka Toominga uuema stuudio Sagar Sagitta koosseisus, kandsid endas 70ndate hõngu. See kymnend oli eesti folkmuusika yks kuldaeg. Vennad Sarved ja HELLERO, Igor Tõnurist ja Leegajus, Priit Pedajas, Vennad Urbid ja Tartu suured autorilaulufestivalid, indiaani muusika tegemise katsed, filmide “Värvilised unenäod”, “Nõialoom” ja “Laanetaguse suvi” heliriba ning paljude Toominga-aegse Uga-la lavastuste laulud ja laulukavad (“Laulan sõbraks öö ja päeva” Väino ja Toomas Uiboga jms). Tegijate võim lainetas edasi ka järgmisel kymnendil. See venestusaja kiuste kestnud ugri-entusiasmi mõjutas paljude nooremate näitlejate kujunemist ja vaateid muusikale. Lasteteatri lugude algimpulss oli Toominga muusikamõistmine ja vägi. Kuid ainuomase kõla tekitasid nooremad näitlejad ja muusikud. Paljud laulukavad valmisid ryhmatööna ning lugude autoreid kavalehtedel ega kassetiymbristel ei mainitud. Kuid igayks lisa sinna midagi endale omast.

Esmalt mitmekesise religioosse taustaga Anne Türrpu, kes hiljem on võimsalt edendanud pärimusteatrit ning õpetanud nooremad lavakad muljet avaldavate arhailist rahvalaulu laulma (“Valge laev ja taevaskäijad” jt). Türrpu hääle on paindlik, ulatudes vaiksest laulust (“Vihmajoontes...”) kuni metsikuseni (“Hannolaul”). Ta viisid on omapärased ja folklooritunnetuse ehe, nõialik. Laulus on oluline nii viisi vägi kui ka sõnaline lugu. Ta on yks eesti rahvajutude valimiku “Taevane pulm” (2006) koostajaid.

Pehmemas laadis sama ilus on Merle Antsoni puhas ja lyryiline vokaal. Sven Antson lisa karuseid toone ning mängis hiljem postpungi ansambli Guruhark. Heilo Aadla on jätkanud trubaduurina, viisistanud Ennot ja Alliksaart ning teinud mitmeid helikandjaid (“Kuskilt tuleb lillelõhn” jt). Priit Karm, kes enne Lasteteatrit jõudis mängida Pantokraatoris, on tänaseni põlisrahvaste huviline ja laulik. Kalev Kudu lavastab praegu Tartu Yliõpilasteatris ning kasutab etenduste taustana tihti ebatavalist muusikat (Erkki Hyva, Kiwa). Kaja Soieva on muusikuna vist vaikinud. Liina Olmaru on sellest seltskonnast näitlejana kõige laiemalt tuntuks saanud, kuid religioosne meel-

Lasteteatri seltskond 1999. aastal. Vasakult kitarriga Sven Antson, Kaja Kupp, Liina Olmaru, Friedrich Fromm, Aare Laak, Anne Türrpu, Merle Antson, istub Kalev Kudu, esiplaanil Heilo Aadla.

FOTO AIN PROTSIN / SCANPIX

sus on temas ikka olemas.

Esikkassett “Kõik mu ymber lauluks muutub” on iseloomuliku kõikehaarava pealkirjaga. Laul on Visnapuu tekstis kogu ilma teisendav võluvahend. Helikandja religioossus haakub servapidi yleminekuaja vaimga. Mõned lood (“Sa Wastne Armo-Hommung”, “Ajavahe pojad”) mõjuvad malevalikkuse ja usuletuleku-hõiskamise syydimatu seguna. Aga enamik läheb sygavale. Pärast nõukogude ateismiajastut on meie ees äkki valik oma ja tõkelist usulist luulet, mida seob elavalt synkretistlik mystiline kogemus: kaemuslik “Ilmutuslikud elajad”, taevaskäijate punk-gospel “Me oma kõrgust eal ei tea”, orientaalet nõtke viisiga “Liikuda on kohata Sind igal hetkel” ja vaikselt saladuslik “Päeva pole enam”. Need ei matki harjunud luterlikke koraale, vaid loovad privaatset usuheli. Nii õnnistamisõnad kui ka meieisapalve saavad oma viisi, kasutatakse vennastekoguduste lauluvara, kiigatakse tartumurdelisse kogumikku “Monne Kauni Waimolikko Laulo”. Erinevad viisitybid nagu toetaksid yksteist. Lauldakse arhailise hooga Võrumaa kylakristlikku rahvalaulu “Jaagup poig”, lisatakse regivärsile pillisaadet (“Taevas tantsis...” jt).

Muidugi ei puudu kassetilt vaimse mentori Uku Masingu viisistused nii originaalluule kui ka Tagore tõlgete kaudu. Ilmub ka lyyriline katarsis (Heibergi “Kevade igatsus”). Koori ja eeslaulja vaheldumine on tihti tavatu ning kokkukõla maavillane. Neis lauludes on osadust ja otsimist. Tundeid ja aimusi, mida ei saa noodikaupa esitada, vaid ainult läbi elada.

Teine jagu “Habras sild” jätkab sama rada. Instrumentaalsaade on läbimõeldum. Päris uus on ehk Anne Vabarna palve kasutamine. Masingu “Iga rändur on lootus” annab pisut *stairway-to-heaven*’likule kitarisaatele vaatamata mõjuvalt nukra tulemuise. Rõõmu poolel teeb sama “Villanelle ilmaaegu meenutades”. “Hannolaul” (õieti fragment sellest poeemist) on taas näide sellest, kui leidlikult oskab Türrpu vabavärssi viisistada. Õnnestunult tuuakse käibebe pisut ununud Lõuna-Eesti rahvalaule, nagu “Villakombalii”, mille refrään olevat väidetavalt pärit Bonaparte’i-aegsest hyyust “Vive la compagnie!”, ja “Joo” (“Pill oll’ helles...”). Helge tulemuseni jõutakse Rudolf Reimanni “Unelaulu” vungika viisistusega. Lyyrikast on meeldejääv “Suveöö” (Merle Antsoni vokaal). Varsti pärast seda an-

sambli koosseis muutus ning uuesti lauldi koos alles teatri juubelikontserdil 1999.

Lavastuste muusikalised kujundused jätkusid ning kogumik “Lauluaed” (1994) pakub lastelugusid. Yllatusena on seal ka mõndagi puist ja nunnutavat. Nii üksikesitajad kui ka domineeriv Maasik on tõsisemas laadis usutavamad, kui indogermaani-likke saksa rahvalaule lõkerdades. Kuigi ka helge “Kõige ilusam jõulupuu” läheb tükkesse. Häid hetki on Aadlal (“Koduläte”), Merle Antsonil (“Naerukuld”) ja Veromanil.

Henrik Adamsoni luuletuse järgi nime saanud “Võikõllane” on Lasteteatri teise hingamise bänd, kus eelmainit Sven (kitarr, laul) ja Merle Antsoni ning Aare Laagiga (kitarr, flööt?, taustalaul) liitus Taago Tubin (trumm ja taustalaul; praegune murdeteatrite edendaja Võro Tiatriateljees). Jätkuvad huvitavad regilaulude töötused. Neist võib saada kyla *rock’n’roll* (“Päivlik pätslik”) või hypnootiline, peruu flöötide ja Carolyn Hillyeri moodi võnkumine (“Lätsi mõtsa”). Lyyriline poolus õitseb (Visnapuu “Suvine öö” Merle Antsoniga). Sven Antsoni vokaal võib kõlada nii karuselt kui ka sentimentaalselt. Hea tasakaalu saab ta sellistes lugudes nagu “Päiv murõlinõ...” ja “Hiina kabe”. Ilmuvad uued, senise meelsusega mitte seostuvad autorid Rein Raud ja Richard Brautigan. Paatos on muutunud, valdavalt ei otsita enam väge ja jumalariiki, vaid võidakse ka niisama maailma ilust ja naljakusest laulda.

Tartu Lasteteatri olemine on möödas, aga lood ei kao. Nende vaimulike laulude tõlgenduseta poleks mõeldav kas või Triskele mõnede lugude kõla, kelle osaduslikkuses on mu jaoks midagi sarnast Lasteteatriga. Nõtked hindi hõnguga Tagore-viisistused ennetasid krišnaitliku meelsusega bändide (Arne Lauri projektid jt) tegemisi ning leidsid kongeniaalse jätku Kirtana Rasa Mathura (Margus Lattiku) tekstidele tehtud india hõnguga viisides plaadil “Põhjataeva tuled” (2007). Nende lihtne, sisseelav ja loomulik suhtumine folkloori, eriti regilaulu ja lõunaeesti pärandisse on mõnede uuemate tegijate sisimas samuti jätkunud. See on ehe mälestus muusikast, mis on sygaval ega hooli, kas ta myyb või mitte. Lasteteatri laulud meenutavad eesti-aegsete luulekogude lõhna, esimesi kullerkuppe, Jumala äratundmist ja hingeliigutust, mis sõnadesse ei mahugi.